

1

ΠΡΟΣΒΑΣΙΜΟΤΗΤΑ ΜΝΗΜΕΙΩΝ ΚΑΙ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΩΝ ΧΩΡΩΝ
/
ACCESSIBILITY OF MONUMENTS AND ARCHAEOLOGICAL SITES

Αριστοτέλης Νανιόπουλος & Παναγιώτης Τσαλής /
Aristotelis Naniopoulos & Panagiotis Tsalis*

ABSTRACT

The accessibility of monuments and archaeological sites by disabled persons and persons with restricted mobility in general constitutes a social, financial and political need. Dealing with the accessibility of monuments and public space in general has been, so far, on a “case by case” basis, counting on interventions that acted as an alibi, rather than solving the problem as a whole. The project “PROSPELASIS” attempted to counter this problem by focusing on creating a methodology for facing Monuments’ accessibility and perceptibility problems for people with disabilities and testing its application at Byzantine Monuments of Thessaloniki. The project was realized through a cooperation of the Transport Systems Research Group of the Aristotle University of Thessaloniki and the 9th Ephorate of Byzantine Antiquities. Through the project, six accessibility

*Ο Αριστοτέλης Νανιόπουλος είναι Καθηγητής, Ερευνητική Ομάδα Συστημάτων Μεταφοράς, Σχολή Μηχανολόγων, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης. naniopou@civil.auth.gr

Ο Παναγιώτης Τσαλής είναι Διδάκτωρ Πολιτικός Μηχανικός ειδικευμένος σε θέματα προσβασιμότητας, Ερευνητική Ομάδα Συστημάτων Μεταφοράς, Σχολή Μηχανολόγων, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης. ptsalis@civil.auth.gr

MuseumEdu 5 / October 2017, pp. 15-34.

Copyright © 2017 by Museum Education and Research Laboratory, University of Thessaly.
All rights of reproduction in any form reserved.

assessing checklists dealing with various aspects of Byzantine monuments were developed. The possible sites of interest for visitors with disabilities examined amount to twenty Monuments which document the evolution of Byzantine architecture and are included in UNESCO's World Heritage List. The evaluation of their accessibility led to the creation of accessibility assessment reports as well as to suggestions of improvement at a pre-study level. In 6 major Monuments (Acheiropoietos, Saint Demetrios, Saint Nicholaos Orphanos, Hagia Sofia, Rotunda, Heptapyrgion Fortress) significant accessibility improvements took place realized in order to verify the proposed methodology. These improvements were accompanied by the production of a dedicated guidebook as well as the training of involved stakeholders. The successful implementation of the proposed methodology and the importance that accessibility improvement of monumental sites has in the attraction of visitors with restricted mobility and the development of accessible tourism, constitute the results of this project not only pertinent to Thessaloniki or Greece, but worthy of a wider application.

Aristotelis Naniopoulos is Professor, Transport Systems Research Group, Faculty of Engineering, Aristotle University of Thessaloniki. naniopou@civil.auth.gr

Panagiotis Tsalis is Doctor (PhD) of Civil Engineering specialized on accessibility issues, Transport Systems Research Group, Faculty of Engineering, Aristotle University of Thessaloniki. ptsalis@civil.auth.gr

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η δυνατότητα φυσικής πρόσβασης και αντίληψης των μνημείων και των αρχαιολογικών χώρων από τα Άτομα με Αναπηρία (ΑμεΑ) και τα Εμποδιζόμενα Άτομα (Ε.Α.) γενικότερα αποτελεί κοινωνική υποχρέωση, οικονομική και πολιτική ανάγκη. Η αντιμετώπιση του ζητήματος της προσβασιμότητας των μνημείων, όπως και του χώρου γενικότερα, ήταν μέχρι σήμερα καθαρά αποσπασματική, περιοριζόμενη σε παρεμβάσεις που περισσότερο λειτουργούσαν ως άλλοθι παρά έλυναν το πρόβλημα. Το πρόβλημα αυτό κλήθηκε να αντιμετωπίσει το ερευνητικό έργο ΠΡΟΣΠΕΛΑΣΙΣ, το οποίο υλοποιήθηκε μέσα από τη συνεργασία της Ερευνητικής Ομάδας Συστημάτων Μεταφοράς του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης (Α.Π.Θ.) και της 9^{ης} Εφορείας Βυζαντινών Αρχαιοτήτων. Στόχος του ήταν η ανάπτυξη μιας «πρότυπης μεθοδολογίας» βελτίωσης της προσβασιμότητας μνημείων και αρχαιολογικών χώρων από τα εμποδιζόμενα στη μετακίνηση και αντίληψή τους άτομα. Στο παρόν κείμενο παρουσιάζεται συνοπτικά η μεθοδολογία που αναπτύχθηκε για τη βελτίωση της προσβασιμότητας μνημείων και αρχαιολογικών χώρων και ο τρόπος εφαρμογής της. Αναπτύχθηκαν έξι λίστες ελέγχου οι οποίες και εφαρμόστηκαν σε 20 Βυζαντινά Μνημεία της Θεσσαλονίκης, έχοντας σαν αποτέλεσμα την παραγωγή 20 αντίστοιχων εκθέσεων αξιολόγησης της

προσβασιμότητάς τους. Στη συνέχεια διατυπώθηκαν εναλλακτικές προτάσεις αντιμετώπισης των προβλημάτων σε επίπεδο προμελέτης για τα 20 Μνημεία, ενώ επιλέχθηκαν 6 (Αγία Σοφία, Αχειροποίητος, Ροτόντα, Επταπύργιο, Άγιος Δημήτριος, Άγιος Νικόλαος Ορφανός) για τα οποία έγιναν οριστικές μελέτες και υλοποιήθηκαν παρεμβάσεις βελτίωσης της προσβασιμότητας. Η όλη προσέγγιση συνοδεύτηκε από την παραγωγή εγχειριδίου και την οργάνωση εκπαιδευτικών σεμιναρίων για τους εμπλεκόμενους.

Εισαγωγή

Η αντιμετώπιση των προβλημάτων της προστασίας, της διαχείρισης και της εκμετάλλευσης αρχαιολογικών χώρων, μνημείων και έργων τέχνης έχει αποτελέσει ένα σημαντικό ζήτημα που έχει οδηγήσει στην ανάπτυξη ενός επιστημονικού πεδίου με πολύ ευρύ αντικείμενο και πληθώρα διεπιστημονικών συνεργασιών. Στις μέρες μας αντικείμενο ενδιαφέροντος δεν είναι μόνο το παρελθόν ενός μνημείου, αλλά το παρόν και το μέλλον του. Ενδιαφερόμαστε για τη διατήρηση των μνημείων και της πολιτιστικής κληρονομιάς, σε συνδυασμό όμως με τη σημερινή και μελλοντική σχέση τους με το περιβάλλον, την ένταξή τους σε δραστηριότητες της καθημερινής ζωής και την ανάπτυξη των οικονομικών, εκπαιδευτικών, τουριστικών και κοινωνικών δυνατοτήτων τους.

Μια επίσκεψη σε μια αρχαιολογική περιοχή ή ένα μνημείο είναι μια μοναδική εμπειρία, η οποία αποτελεί και τον κύριο λόγο έλξης πολλών τουριστών για την Ελλάδα (Tsalis & Naniopoulos 2008). Αν και υπάρχουν κινητά ευρήματα από όλες τις ιστορικές περιόδους της Ελλάδας σε μουσεία όλου του κόσμου, σημαντικοί αρχαιολογικοί χώροι και πολλά γνωστά μνημεία είναι εδώ, στην Ελλάδα. Επομένως, στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής και Εθνικής πολιτιστικής και τουριστικής πολιτικής, η αποκατάσταση και το άνοιγμα των μνημείων στον κόσμο καθίσταται ζωτικής σημασίας (Karatza 2003).

Η επίσκεψη είναι μια απευθείας επαφή με την περιοχή και το μνημείο, μια αυθεντική εμπειρία που δεν μπορεί να υποκατασταθεί από οποιαδήποτε αναπαράσταση. Κατά την επίσκεψη μιας περιοχής ή ενός μνημείου, το άτομο χρησιμοποιεί και τις πέντε αισθήσεις του και συνθέτει διανοητικά όλα τα ερεθίσματα σε κάτι μοναδικό, που αποτελείται από:

- Οπτικά ερεθίσματα: μορφές, χρώματα, υφές, αίσθηση της πραγματικής κλίμακας της περιοχής.
- Ερεθίσματα αφής: η υφή του διαδρόμου κίνησης και ο τρόπος που αυτός γίνεται αντιληπτός (π.χ. αμμοχάλικο ή πέτρα) ή το υλικό των καθισμάτων (π.χ. ξύλο, μάρμαρο, σίδηρος), το άγγιγμα εκθεμάτων ή στοιχείων του χώρου, ο κώδικας γραφής και ανάγνωσης braille.
- Ακουστικά ερεθίσματα: οι ήχοι του περιβάλλοντα χώρου, φυσικοί ή τεχνητοί, ο ήχος της αλληλεπίδρασης μεταξύ του ατόμου και του περιβάλλοντος όπου κινείται.
- Οσφρητικά ερεθίσματα: τεχνητές μυρωδιές (π.χ. μυρωδιές των διαφορετικών υλικών ή σκόπιμα διασκορπισμένες μυρωδιές), φυσικές μυρωδιές (ανάλογα με την εποχή, το χρόνο, τον καιρό).
- Γευστικά ερεθίσματα: γεύσεις που αναφέρονται στην περιοχή και που υπογραμμίζουν τη μοναδικότητά της όπως τα φρούτα από τα δέντρα ενός κήπου, το νερό μιας πηγής, το κέρασμα σε ένα μοναστήρι.

Η πρόσβαση στον πολιτισμό αποτελεί, σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή (EU Council 2003) και τη διακήρυξη των Ηνωμένων Εθνών για τα δικαιώματα των ατόμων

με αναπηρία (UN 1993) θεμελιώδες δικαίωμα των ατόμων με αναπηρία. Οι άνθρωποι με αναπηρία και οι άνθρωποι με μειωμένη κινητικότητα γενικά, έχουν το δικαίωμα της πρόσβασης στους δημόσιους χώρους, ενώ η πολιτεία έχει το καθήκον να εγγυηθεί αυτό το δικαίωμα. Η συμμετοχή των ανθρώπων με αναπηρία σε όλες τις πτυχές της κοινωνικής ζωής είναι πλέον καθιερωμένη κοινωνική, πολιτική και οικονομική απαίτηση. Η καλύτερη ίσως αποτύπωση της έννοιας της μειωμένης κινητικότητας δίνεται μέσω του όρου «εμποδιζόμενο άτομο». Σύμφωνα με το πρώην Υ.Πε.Χω.Δ.Ε. (2003):

Εμποδιζόμενα Άτομα (Ε.Α.) είναι τα άτομα με αναπηρία, καθώς και τα άτομα με μειωμένες ικανότητες, δηλαδή τα άτομα της τρίτης και τέταρτης ηλικίας, οι έγκυες, τα προεφηβικά άτομα, τα άτομα με ασυνήθεις σωματικές διαστάσεις, οι εθισμένοι σε βλαβερές ουσίες, όσοι χρησιμοποιούν ή οδηγούν οιοδήποτε τύπου αμαξίδιο, όσοι μεταφέρουν φορτία, κ.λπ.

Ακόμη, εμποδιζόμενα άτομα θεωρούνται όσοι έχουν δυσκολία στην αντίληψη και την επικοινωνία, όπως είναι οι αφηρημένοι, άτομα που έχουν περιορισμένη επαφή με το περιβάλλον και αδυνατούν να δράσουν αυτόνομα και να αντιδράσουν στα εμπόδια ή στους κινδύνους λόγω χρήσης διαφόρων ουσιών. Εξετάζοντας τα άτομα από την πλευρά του σχεδιασμού των κτιρίων, των ελεύθερων χώρων και γενικά της εργονομίας, ο όρος «εμποδιζόμενο άτομο» υποδηλώνει τη δυσκολία που αντιμετωπίζει το άτομο εξαιτίας του λανθασμένου σχεδιασμού του περιβάλλοντος χώρου. Το ποσοστό των ατόμων αυτών υπολογίζεται σε 50% περίπου επί του συνολικού πληθυσμού (ΥΠΕΧΩΔΕ 2003).

Η δυνατότητα πρόσβασης του εμποδιζόμενου ατόμου στο δομημένο και φυσικό περιβάλλον εκφράζεται μέσα από την έννοια της προσβασιμότητας. «Προσβασιμότητα», σύμφωνα με τον Νέο Οικοδομικό Κανονισμό (ΦΕΚ 79/Α/9-4-2012), ορίζεται:

Το χαρακτηριστικό του περιβάλλοντος, που επιτρέπει σε όλα τα άτομα, χωρίς διακρίσεις φύλου, ηλικίας και λοιπών χαρακτηριστικών όπως σωματική διάπλαση, δύναμη, αντίληψη, εθνικότητα, να έχουν πρόσβαση σε αυτό, δηλαδή να μπορούν αυτόνομα, με ασφάλεια και με άνεση να προσεγγίσουν και να χρησιμοποιήσουν τις υποδομές, αλλά και τις υπηρεσίες (συμβατικές και ηλεκτρονικές) και τα αγαθά που διατίθενται στο συγκεκριμένο περιβάλλον.

Η προσβασιμότητα αναφέρεται όχι μόνο στη φυσική πρόσβαση, αλλά και στη λειτουργικότητα, στην αντίληψη, στην επικοινωνία, στην αυτονομία και στην ασφάλεια (ΦΕΚ 79/Α/9-4-2012). Από την πλευρά του μηχανικού, η προσβασιμότητα εξασφαλίζεται μέσω της υιοθέτησης των αρχών του «Σχεδιασμού για Όλους» ή «Οικουμενικού Σχεδιασμού». «Σχεδιασμός για Όλους» ή «Οικουμενικός Σχεδιασμός», είναι εκείνος στον οποίο λαμβάνονται υπόψη, στο μεγαλύτερο δυνατό βαθμό, οι ανάγκες των διαφόρων ομάδων εμποδιζόμενων ατόμων με αποτέλεσμα να διευκολύνεται η ζωή όλων. Ο «Σχεδιασμός για Όλους» στοχεύει να δώσει σε όλα τα άτομα τις ίδιες ευκαιρίες για συμμετοχή στις κοινωνικές δραστηριότητες (EIDD 2004). Εύκολα γίνεται αντιληπτό ότι η

εφαρμογή των αρχών του «Σχεδιασμού για Όλους» διευκολύνει όχι μόνο τους ανθρώπους με περιορισμένη κινητικότητα αλλά επίσης και ολόκληρο τον πληθυσμό. Η εφαρμογή των αρχών του «Σχεδιασμού για Όλους» απαιτείται σε ολόκληρη την «αλυσίδα μετακίνησης». Αυτή περιλαμβάνει:

1. Πρόσβαση στο χώρο ενδιαφέροντος:
 - συστήματα μαζικών μεταφορών (πρόσβαση στη στάση, στο όχημα, επιβίβαση - παραμονή - αποβίβαση, μετακίνηση μέχρι τον προορισμό).
 - Ι.Χ. (χώρος στάθμευσης).
 - ειδικές υπηρεσίες.
2. Μετακίνηση στους ελεύθερους χώρους.
3. Πρόσβαση και παραμονή στα κτίρια.
4. Πρόσβαση στο περιεχόμενο εκθέσεων/εκδηλώσεων.
5. Σύστημα πληροφόρησης για τις παρεχόμενες ευκολίες σε σχέση με την πρόσβαση.

Σε μια ιστορική πόλη όπως η Θεσσαλονίκη, η οποία έχει χάσει ως έναν βαθμό τον ιστορικό της πλούτο με αποτέλεσμα τα μνημεία της να αποτελούν απομονωμένες νησίδες χωρίς άμεση επαφή μεταξύ τους, η αναγνώρισή τους και η διευκόλυνση της πρόσβασης σε αυτά καθίσταται ιδιαίτερα δύσκολη, όχι μόνο για τα άτομα με αναπηρία και τα εμποδιζόμενα άτομα αλλά και για το γενικό κοινό. Με βάση τα παραπάνω, κάθε προσπάθεια κοινωνικοποίησης της πολιτιστικής κληρονομιάς της πόλης καλείται να προωθήσει την ένταξη των αρχαιολογικών χώρων και των μνημείων με στόχο:

- την εξασφάλιση εύκολης πρόσβασης των επισκεπτών σε αυτά, περιλαμβανομένων και των επισκεπτών με αναπηρία και των εμποδιζόμενων ατόμων, και
- τη διευκόλυνση των επισκεπτών μέσω της παροχής επαρκούς πληροφόρησης και σήμανσης που να οδηγεί από το ένα μνημείο στο άλλο, συνδέοντας τα κομμάτια του παζλ και συνθέτοντας μια ολοκληρωμένη εικόνα της πόλης σε διαφορετικές ιστορικές περιόδους.

Μεθοδολογία του Έργου ΠΡΟΣΠΕΛΑΣΙΣ για τη βελτίωση της προσβασιμότητας των μνημείων

Οι αρχαιολογικοί χώροι και τα μνημεία από τη φύση τους δεν επιτρέπουν σημαντικές επεμβάσεις στη δομή τους προκειμένου να καταργηθούν εμπόδια που τα καθιστούν απρόσιτα. Οποιοσδήποτε επεμβάσεις απαιτείται να γίνουν με προσοχή, ώστε να μην αλλάξει ο χαρακτήρας του μνημείου, είτε να υπάρξει κάποια οπτική ή δομική βλάβη.

Τη διαδικασία βελτίωσης της πρόσβασης ενός αρχαιολογικού χώρου ή μνημείου προσπάθησε να αποκρυσταλλώσει και να συστηματοποιήσει το ερευνητικό έργο ΠΡΟΣΠΕΛΑΣΙΣ το οποίο υλοποιήθηκε μέσα από τη συνεργασία της 9ης Εφορείας Βυζαντινών Αρχαιοτήτων και της Ερευνητικής Ομάδας Συστημάτων Μεταφοράς του

Α.Π.Θ. το διάστημα Απρίλιος 2009 - Απρίλιος 2011. Το έργο ήταν χρηματοδοτούμενο κατά 50% από τις χώρες ΕΟΧ/ΕΖΕΣ (Ευρωπαϊκός Οικονομικός Χώρος/Ευρωπαϊκή Ζώνη Ελεύθερων Συναλλαγών, δηλαδή Ισλανδία, Λιχτενστάιν και Νορβηγία) και κατά 50% από το Πρόγραμμα Δημοσίων Επενδύσεων (Π.Δ.Ε.) της Ελλάδος στοχεύοντας στην ανάπτυξη μιας «πρότυπης μεθοδολογίας» βελτίωσης της προσβασιμότητας των Βυζαντινών Μνημείων της Θεσσαλονίκης.

Η μεθοδολογία που αναπτύχθηκε περιλάμβανε αρχικά τη διατύπωση ενός θεωρητικού μοντέλου προσέγγισης της βελτίωσης της προσβασιμότητας στα μνημεία και την μετέπειτα ανάπτυξη και βελτίωσή του μέσω της εφαρμογής του σε Βυζαντινά Μνημεία της Θεσσαλονίκης. Η προσέγγιση αυτή περιλάμβανε τα παρακάτω βήματα:

- Αναγνώριση των τμημάτων ενός μνημείου που μπορούν να καταστούν προσβάσιμα.
- Αξιολόγηση του υπάρχοντος επιπέδου προσβασιμότητας και αναγνώριση εμποδίων.
- Διατύπωση εναλλακτικών λύσεων σε επίπεδο προμελέτης.
- Δημιουργία οριστικών μελετών.
- Εφαρμογή παρεμβάσεων βελτίωσης προσβασιμότητας.
- Παροχή πληροφόρησης
- Εκπαίδευση προσωπικού.

Η ανάπτυξη της μεθοδολογίας βελτίωσης της προσβασιμότητας μνημείων περιλάμβανε τόσο έρευνα σε σχετική βιβλιογραφία όσο και την εφαρμογή μιας μορφής «Δελφικής μεθόδου» με τη συμμετοχή των εμπλεκόμενων ώστε να αναγνωριστούν τα εμπόδια που οι επισκέπτες με αναπηρία αντιμετωπίζουν στην πρόσβαση μνημείων και αρχαιολογικών χώρων καθώς και τα εμπόδια που παρουσιάζονται στην ίδια τη διαδικασία βελτίωσης της προσβασιμότητας. Η «Δελφική μέθοδος» έχει ως στόχο την έκφραση προτάσεων, απόψεων και πεποιθήσεων μιας ομάδας ειδικών, με χρήση διαδοχικών ερωτηματολογίων ή συζητήσεων μέχρι να εξασφαλιστεί η μεταξύ τους συναίνεση (Rowe & Wright 1999). Σε αυτή τη διαδικασία που περιλάμβανε συνεχή αξιολόγηση και βελτίωση της μεθοδολογίας αξιολόγησης προσβασιμότητας, έλαβαν μέρος οργανώσεις ατόμων με αναπηρία, άτομα με ειδίκευση σε θέματα προσβασιμότητας και αναπηρίας, αρχαιολόγοι και ειδικοί στην αποκατάσταση μνημείων. Πιο συγκεκριμένα, η διαδικασία περιλάμβανε:

- Εξέταση υπαρχόντων πρακτικών στη βελτίωση της πρόσβασης μνημείων και αρχαιολογικών χώρων (English Heritage 2004, 2005).
- Εξέταση πολιτικών βελτίωσης πρόσβασης που εφαρμόζονται από αρχές διαχείρισης μνημείων, όπως το “Code of practice on accessible heritage sites” που εκδόθηκε από το National Disability Authority of Ireland (NDA), (NDA 2011).
- Δημιουργία της βασικής δομής της μεθοδολογίας, βασισμένη στην αντίστοιχη του ερευνητικού προγράμματος «Αρχαιολογία για Όλους» που υλοποιήθηκε το 2003 σε

συνεργασία της Ερευνητικής Ομάδας Συστημάτων Μεταφοράς του ΑΠΘ και της 9^{ης} Εφορείας Βυζαντινών Αρχαιοτήτων (Naniopoulos & Marki 2003).

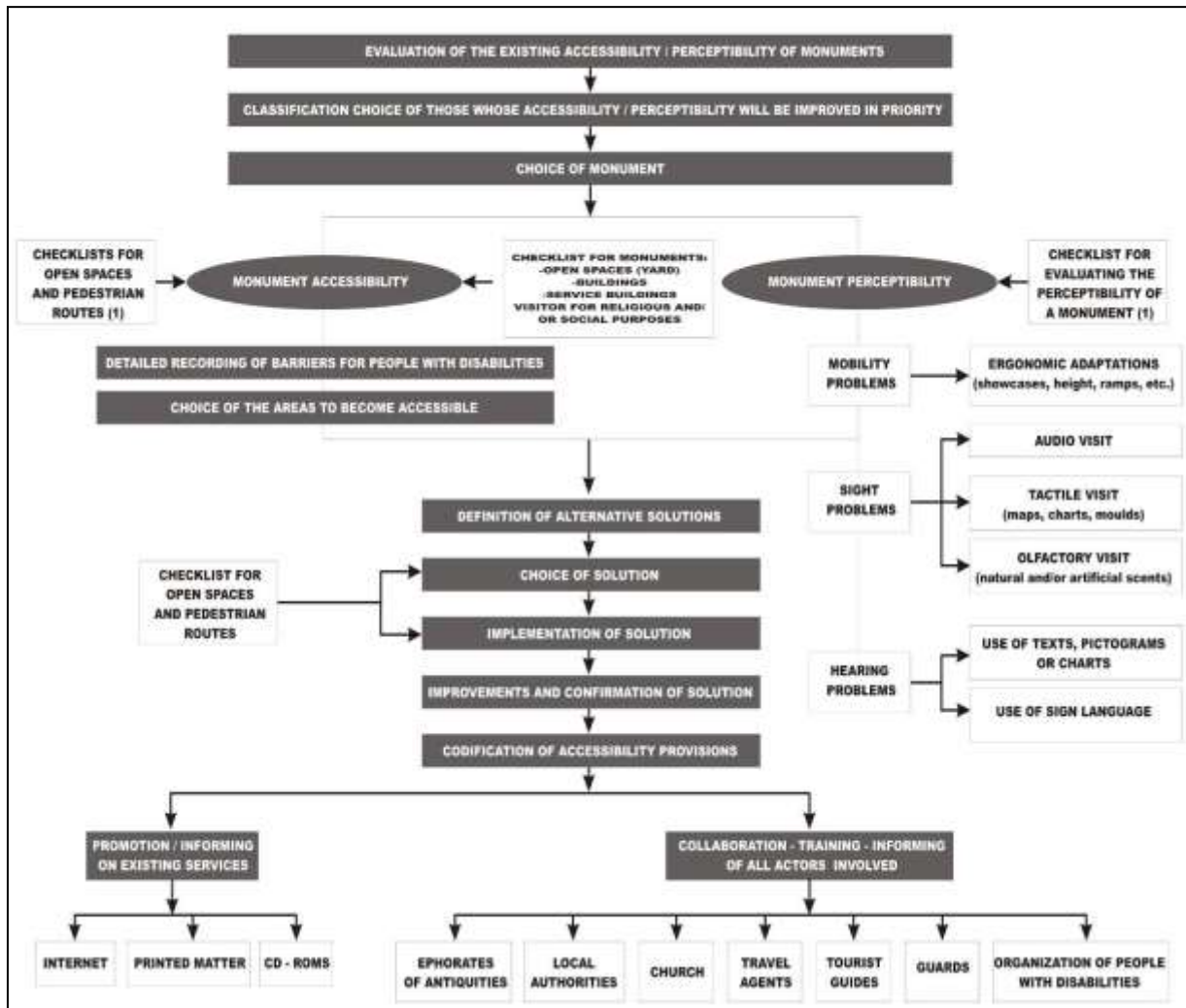
- Δημιουργία ενός «μοντέλου καθηκόντων» για βασικές κατηγορίες εμποδιζόμενων ατόμων, σύμφωνα με τα πρότυπα που τέθηκαν από τα ερευνητικά έργα TELSCAN¹ και TELAID² για μετακινούμενους και οδηγούς με αναπηρία. Σε αυτό, αναγνωρίστηκαν μετρήσιμα καθήκοντα που είναι καθοριστικά για την ολοκλήρωση συγκεκριμένων δραστηριοτήτων από τους επισκέπτες με αναπηρία (Naniopoulos 2001· Tsalis & Naniopoulos 2008). Το μοντέλο καθηκόντων οριστικοποιήθηκε με τη συνεργασία του Πανελληνίου Συνδέσμου Τυφλών - Περιφερειακή Ένωση Κεντρικής Μακεδονίας, του Πανελληνίου Συλλόγου Παραπληγικών - Παράρτημα Μακεδονίας Θράκης και της Ένωσης Κωφών Βορείου Ελλάδος.
- Εξέταση υπάρχοντων μεθοδολογιών αξιολόγησης προσβασιμότητας, όπως αυτές που αναπτύχθηκαν από το Department of Transport και το Royal National Institute for the Blind στο Ηνωμένο Βασίλειο, την ADA στις ΗΠΑ, καθώς και τις εθνικές προδιαγραφές (ADAAG 1992· DfT 2002, 2007· RNIB 1995· TSRG 2005· Υ.Πε.Χω.Δ.Ε. 2003).
- Ανάπτυξη μεθοδολογίας αξιολόγησης υποδομών. Καθώς οι προαναφερθείσες μεθοδολογίες αφορούσαν γενικά τις υποδομές και δεν εστίαζαν σε μνημειακούς και αρχαιολογικούς χώρους, προσαρμόστηκαν με τη βοήθεια του μοντέλου καθηκόντων που αναπτύχθηκε.
- Πιλοτική εφαρμογή της μεθοδολογίας και βελτίωσή της.
- Οριστικοποίηση της μεθοδολογίας και εφαρμογή της σε Βυζαντινά Μνημεία της Θεσσαλονίκης .

Η μεθοδολογία παρουσιάζεται στο Σχήμα 1:

Αποτύπωση της υπάρχουσας κατάστασης

Αναγνώριση ομάδων πληθυσμού για τους οποίους μπορεί να εξασφαλιστεί η πρόσβαση
Ο ιδεατός στόχος όσον αφορά την προσβασιμότητα των μνημείων είναι όλα τα τμήματά τους να καταστούν προσβάσιμα. Σε πολλές περιπτώσεις όμως κάτι τέτοιο δεν είναι εφικτό. Κατά συνέπεια, από τις πρώτες φάσεις μιας μελέτης, πρέπει να καθοριστούν τα μέρη του μνημείου που μπορούν να γίνουν προσβάσιμα, καθώς και εκείνα που δεν παρέχουν αυτή τη δυνατότητα, μόνο όμως μετά από ικανοποιητική τεκμηρίωση (English Heritage 2004, 2005). Έπειτα, πρέπει να καθορισθεί για ποιες ομάδες επισκεπτών είναι προσβάσιμη κάθε περιοχή - π.χ. επισκέπτες με προβλήματα κινητικότητας, όρασης ή ακοής.

Σχήμα 1: Μεθοδολογία του ερευνητικού έργου ΠΡΟΣΠΕΛΑΣΙΣ.

Στο ΠΡΟΣΠΕΛΑΣΙΣ κάθε κύρια ομάδα χωρίστηκε σε υποκατηγορίες και οι ανάγκες της σε πρόσβαση εξετάστηκαν μέσω της δημιουργίας του «μοντέλου καθηκόντων» στο οποίο έχει ήδη γίνει αναφορά (Tsalis & Naniopoulos 2008).

Στην συνέχεια εξετάστηκαν οι επιμέρους ενέργειες-ανάγκες για κάθε μια από τις κύριες κατηγορίες εμποδιζόμενων ατόμων. Η έννοια της προσβασιμότητας, όπως χρησιμοποιείται εδώ, περιλαμβάνει δύο διαφορετικές έννοιες:

- τη δυνατότητα φυσικής πρόσβασης μιας περιοχής, δηλαδή δυνατότητα χρησιμοποίησης των εγκαταστάσεων και μετακίνησης γύρω από τα μνημεία και
- την αντιληπτικότητα, δηλαδή τον τρόπο που κάποιος αντιλαμβάνεται το περιβάλλον και μαθαίνει από αυτό (Fertier 2003· Naniopoulos & Marki 2003).

Ανάπτυξη των λιστών ελέγχου της προσβασιμότητας και αντιληπτικότητας των Μνημείων

Η προηγούμενη εξέταση έδωσε τη δυνατότητα διαμόρφωσης έξι συνολικά λιστών ελέγχου της προσβασιμότητας και αντιληπτικότητας των Μνημείων:

1. Λίστα ελέγχου Νο1 για ανοικτούς χώρους, διαδρομές πεζών (προσέγγιση στο Μουσείο). Αφορά στην αξιολόγηση στοιχείων όπως: γεφύρωση επιπέδων, πεζοδρόμια, φωτισμός, επίπλωση οδού, διασταυρώσεις, στάσεις λεωφορείων, σκάλες, χώροι στάθμευσης, δημόσιες τουαλέτες, αντιληπτική οργάνωση περιβάλλοντος.
2. Λίστα ελέγχου Νο2 για τον ελεύθερο χώρο του μνημείου ή για μνημεία ανοικτούς χώρους. Αφορά στην αξιολόγηση στοιχείων όπως: γεφύρωση επιπέδων, επίπλωση ανοικτών χώρων, σκαλιά, δημόσιες τουαλέτες, αντιληπτική οργάνωση περιβάλλοντος.
3. Λίστα ελέγχου Νο3 για το κτίριο του μνημείου. Αφορά στην αξιολόγηση στοιχείων όπως: γενικές πληροφορίες, είσοδος, μετακίνηση οριζόντια και κατακόρυφη, υπηρεσίες, εκκένωση σε περιπτώσεις έκτακτης ανάγκης, σήμανση, ακουστική.
4. Λίστα ελέγχου Νο4 για τα βοηθητικά κτίρια του μνημείου. Αφορά στην αξιολόγηση στοιχείων όπως: γενικές πληροφορίες, είσοδος, μετακίνηση οριζόντια και κατακόρυφη, υπηρεσίες, εκκένωση σε περιπτώσεις έκτακτης ανάγκης, σήμανση, ακουστική, φωτισμός.
5. Λίστα ελέγχου Νο5 για την αντιληπτικότητα του μνημείου. Ως αντιληπτικότητα ορίζεται εδώ η ικανότητα κάποιου να προσλαμβάνει ερεθίσματα (οπτικά, ηχητικά, απτικά, οσμές) και να μπορεί να τα επεξεργάζεται κατάλληλα προκειμένου να κατανοεί και να διαμορφώνει την δική του ολοκληρωμένη αντίληψη για το χώρο και τα νοήματα που συνδέονται με αυτόν.
6. Λίστα ελέγχου Νο6. Αυτή δημιουργήθηκε για την περίπτωση μνημείων που χρησιμοποιούνται για θρησκευτικούς και σχετιζόμενους κοινωνικούς λόγους. Τα μνημεία της Θεσσαλονίκης που εξετάστηκαν στο ΠΡΟΣΠΕΛΑΣΙΣ λειτουργούν στο πλαίσιο της ελληνικής Ορθόδοξης Εκκλησίας τής οποίας το τελετουργικό, οι ανάγκες και διαδικασίες λαμβάνονται υπόψη για τη διαμόρφωση της λίστας. (Naniopoulos et al. 2009a, 2009b).

Συνολικά 20 Βυζαντινά Μνημεία της Θεσσαλονίκης αξιολογήθηκαν στα πλαίσια του έργου βάσει των έξι λιστών ελέγχου που προαναφέρθηκαν. Δεκαοκτώ από αυτά περιλαμβάνονται στη λίστα μνημείων της UNESCO:

- Ναοί Αχειροποιήτου, Αγίας Αικατερίνης, Αγίων Αποστόλων, Αγίου Δημητρίου, Σωτήρος, Νικόλαου Ορφανού, Παναγίας Χαλκαίων, Αγίου Παντελεήμονα, Προφήτη Ηλία, Αγίας Σοφίας, Τιμίου Προδρόμου
- Ροτόντα
- Μοναστήρια Λατόμου και Βλατάδων
- Τείχη

- Επταπύργιο
- Πύργος Τριγωνίου
- Βυζαντινά λουτρά

Επίσης, εξετάστηκαν και ο Ναός των Ταξιαρχών και η Βασιλική της οδού 3^{ης} Σεπτεμβρίου.

Τα αποτελέσματα της αξιολόγησης περιελήφθησαν στη συνέχεια σε μια «έκθεση αξιολόγησης της προσβασιμότητας και αντιληπτικότητας του μνημείου», η οποία περιλαμβάνει μια λεπτομερή καταγραφή των εμποδίων και των δυσκολιών που συναντούν σε αυτό τα εμποδιζόμενα άτομα και εξετάζονται ζητήματα όπως: γενικά χαρακτηριστικά του μνημείου, χρήστες του μνημείου, εξωτερικός χώρος του μνημείου, χώροι στάθμευσης, ράμπες, είσοδοι, βοηθητικά κτίρια, αντιληπτικότητα του μνημείου κ.α. (Naniopoulos κ.ά. 2010α).

Καθορισμός εναλλακτικών λύσεων και υλοποίηση παρεμβάσεων

Το επόμενο στάδιο, αυτό της σύνταξης προμελετών, είχε ως αποτέλεσμα την αναζήτηση όλων των πιθανών λύσεων κατά την άποψη της ομάδας μελέτης για τα προβλήματα τα οποία καταγράφηκαν κατά την αξιολόγηση. Οι προμελέτες αφορούν τόσο στη φυσική όσο και στην αντιληπτική προσβασιμότητα για κάθε μνημείο και περιλαμβάνουν τα ακόλουθα: α. περίληψη των εναλλακτικών προτεινόμενων επεμβάσεων αντιμετώπισης της φυσικής προσβασιμότητας, β. σχεδιαστικό υπόβαθρο με καταγραφή των προτεινόμενων επεμβάσεων, και γ. εναλλακτικές προτάσεις για επεμβάσεις που αφορούν στην αντιληπτικότητα (οπτική, ακουστική) (Naniopoulos κ.ά. 2010β).

Οι εναλλακτικές προτάσεις ακολουθούσαν τις παρακάτω αρχές:

- Κάθε παρέμβαση για τη βελτίωση της πρόσβασης είναι εύκολα αντιστρεπτή και δεν προσβάλλει το μνημείο κατά οποιονδήποτε τρόπο.
- Κάθε σύγχρονη κατασκευή που κρίθηκε απαραίτητη δεν προβάλλεται στο μνημείο και δεν εδράζεται στο μνημείο κατά οποιονδήποτε τρόπο. Δεδομένου ότι στις περισσότερες περιπτώσεις τα μνημεία της Θεσσαλονίκης βρίσκονται σε επίπεδο χαμηλότερο από αυτό των πεζοδρομίων που βρίσκονται παραπλεύρως τους, κατασκευές όπως ράμπες και αναβατόρια προβάλλουν ως τμήματα του σύγχρονου περιβάλλοντος της πόλης και όχι του μνημείου.
- Προκειμένου να αποφευχθεί σύγχυση, οι σύγχρονες κατασκευές δεν ομοιάζουν με τα χαρακτηριστικά του μνημείου.

Από τα 20 συνολικά μνημεία της Θεσσαλονίκης επιλέχθηκαν 6, μετά από συζητήσεις και εφαρμογή πολυκριτηριακής ανάλυσης, όπου υλοποιήθηκαν παρεμβάσεις (Naniopoulos κ.ά. 2011α). Τα κριτήρια επιλογής περιλάμβαναν την ιστορική σημασία του κάθε μνημείου, τη θρησκευτική σημασία του κάθε μνημείου, τον αριθμό των επισκεπτών κάθε μνημείου και την εφικτότητα και το κόστος των προτεινόμενων παρεμβάσεων. Από τις

εναλλακτικές που διατυπώθηκαν για κάθε ένα από τα 6 μνημεία, επελέγησαν οι πιο πρόσφορες και εφικτές, οι οποίες οδήγησαν στην ολοκλήρωση παρεμβάσεων βελτίωσης της προσβασιμότητας οι οποίες περιγράφονται παρακάτω. Για την παραγωγή ενός αποτελέσματος υψηλής αισθητικής συμμετείχαν στο έργο δυο μεγάλοι καλλιτέχνες της Ελληνικής διασποράς, ο Cris Gianakos και ο Constantin Xenakis οι οποίοι συνεργάστηκαν στενά με την ομάδα σχεδιασμού. Επίσης συμμετείχαν, σε διάφορες φάσεις του σχεδιασμού, της υλοποίησης και της αξιολόγησης των υλοποιημένων παρεμβάσεων, Άτομα με Αναπηρία και εξωτερικοί συνεργάτες ειδικοί στο «Σχεδιασμό για Όλους». Αξίζει να σημειωθεί ότι όλες οι υλοποιημένες παρεμβάσεις εγκρίθηκαν πριν την έναρξή τους από το Κεντρικό Αρχαιολογικό Συμβούλιο.

Υλοποιηθείσες παρεμβάσεις βελτίωσης φυσικής πρόσβασης και αντιληπτικότητας

Παρεμβάσεις βελτίωσης φυσικής πρόσβασης

Όσον αφορά τη φυσική πρόσβαση υλοποιήθηκαν οι παρακάτω παρεμβάσεις:

- **Ροτόντα**

Σχεδιάστηκε και υλοποιήθηκε πεζογέφυρα, μήκους 15,5μ. περίπου, σύνδεσης του πεζοδρομίου με την λεγόμενη «Αυτοκρατορική» είσοδο, η οποία ουσιαστικά είναι προέκταση του άξονα που ξεκινά από το Γαλεριανό συγκρότημα της πλατείας Ναυαρίνου, περνά από την Καμάρα και καταλήγει στη Ροτόντα. Η γέφυρα είναι μια χαλύβδινη κατασκευή πάνω από την αρχαιολογική ανασκαφή, στον σχεδιασμό της οποίας συμμετείχε και ο Ελληνοαμερικανός καλλιτέχνης Cris Giannakos. Μετά την είσοδο από αυτή στο μνημείο, οι χρήστες τροχοκαθίσματος μπορούν να χρησιμοποιήσουν το αναβατόριο κατακόρυφης κίνησης που έχει τοποθετηθεί και γεφυρώνει το επίπεδο της εισόδου με αυτό του δαπέδου του μνημείου. Οι περιπατητικοί επισκέπτες μπορούν να χρησιμοποιήσουν το νέο μεταλλικό κλιμακοστάσιο το οποίο τοποθετήθηκε στη θέση παλαιότερου που είχε κατασκευαστεί τη δεκαετία του 1990.

- **Αχειροποίητος**

Εξετάστηκαν διάφορες εναλλακτικές όσον αφορά στη δυνατότητα πρόσβασης από την κύρια είσοδο του μνημείου, λόγω της μεγάλης υψομετρικής διαφοράς μεταξύ του επιπέδου της οδού και του επιπέδου του μνημείου. Η λύση που τελικά υιοθετήθηκε παρέχει δυνατότητα φυσικής πρόσβασης από την αριστερή πλευρά του μνημείου. Με την είσοδο στον προαύλιο χώρο του μνημείου, ο επισκέπτης μπορεί να χρησιμοποιήσει το νέο κατακόρυφο αναβατόριο, το οποίο γεφυρώνει την υψομετρική διαφορά της εισόδου του προαυλίου με την είσοδο του μνημείου. Μέσω μιας μεταλλικής πλατφόρμας εξασφαλίζεται πρόσβαση σε πλαϊνή είσοδο η οποία διευρύνθηκε ώστε να διευκολυνθεί η είσοδος του μνημείου σε χρήστες τροχοκαθίσματος. Στο εσωτερικό του μνημείου έχει τοποθετηθεί μικρό αναβατόριο το οποίο γεφυρώνει την υψομετρική διαφορά ανάμεσα στην είσοδο και το δάπεδό του.

- Αγία Σοφία

Δύο υπάρχουσες ράμπες οδηγούν στο μνημείο από την κύρια είσοδο του προαύλιου χώρου. Έχοντας φτάσει στο επίπεδο του μνημείου, ο επισκέπτης μπορεί να εισέλθει σε αυτό χρησιμοποιώντας νέα ράμπα κάλυψης μικρής υψομετρικής διαφοράς.

- Άγιος Δημήτριος

Στο μνημείο διαμορφώθηκε νέος προσβάσιμος χώρος υγιεινής στη θέση δύο παλαιότερων, ενώ ολοκληρώθηκε και νέα ράμπα πρόσβασης σε αυτόν.

- Επταπύργιο

Η αρχική πρόθεση ήταν να εξασφαλιστεί δυνατότητα εισόδου στο μνημείο από την κεντρική είσοδο. Αυτή απορρίφθηκε λόγω των μεγάλων υψομετρικών διαφορών και της αισθητικής του μνημείου. Επιλέχθηκε μια είσοδος στη βόρεια πλευρά του μνημείου στην οποία υπήρχε ήδη ράμπα μειωμένης χρηστικότητας. Έπειτα από τον απαιτούμενο σχεδιασμό, κατασκευάστηκε μια νέα μεταλλική ράμπα η οποία μπορεί επίσης να χρησιμοποιηθεί και από μικρά οχήματα. Στο σχεδιασμό της ράμπας συμμετείχε επίσης ο Ελληνοαμερικανός καλλιτέχνης Cris Giannakos. Η ράμπα οδηγεί στο προαύλιο του μνημείου και από εκεί ο επισκέπτης έχει πρόσβαση σε τμήμα του μνημείου στο οποίο λαμβάνουν χώρα διάφορες εκδηλώσεις τους θερινούς μήνες. Η διαδρομή που οδηγεί στο χώρο αυτόν έχει επανακατασκευαστεί κατάλληλα.

- Άγιος Νικόλαος Ορφανός

Παρά το γεγονός ότι εξετάστηκαν διάφορες εναλλακτικές, αποφασίστηκε να μη γίνουν επεμβάσεις στο μνημείο. Αποκτήθηκε φορητή ράμπα η οποία θα χρησιμοποιηθεί για τη διευκόλυνση συγκεκριμένων περιπτώσεων χρηστών.

Παρεμβάσεις βελτίωσης αντιληπτικότητας

Όσον αφορά την αντιληπτικότητα υλοποιήθηκαν οι παρακάτω παρεμβάσεις:

- Απτικά μοντέλα

Στα πλαίσια του έργου έγινε σκανάρισμα των μνημείων της Ροτόντας και του Επταπυργίου, δημιουργήθηκαν ψηφιακά μοντέλα, εκτυπώθηκαν σε 3D printer και στη συνέχεια δημιουργήθηκαν, σε κατάλληλη κλίμακα, μεταλλικά απτικά μοντέλα των μνημείων τα οποία επιστρώθηκαν με κατάλληλο υλικό για διευκόλυνση της αφής. Τα μοντέλα εγκαταστάθηκαν στις εισόδους των νέων προσβάσεων των μνημείων.

- Εφαρμογές WiFi

Εγκαταστάθηκαν συστήματα WiFi που παρέχουν πληροφόρηση για τα μνημεία σε μορφή κειμένου, ακουστική (Ελληνικά, Αγγλικά, Ρωσικά) καθώς και στη νοηματική γλώσσα (ελληνική και διεθνή). Ο επισκέπτης μπορεί να πάρει τις σχετικές πληροφορίες μέσω του κινητού του (τρίτης γενιάς) ή μέσω tablet, περιορισμένος αριθμός των οποίων διατίθεται από το προσωπικό των μνημείων. Το σύστημα είναι συμβατό με αναγνώστες οθόνης ώστε να είναι προσβάσιμο σε επισκέπτες με προβλήματα όρασης. Ακόμα, σε

σχέση με τα απτικά μοντέλα, υπάρχει η δυνατότητα να δοθούν στον τυφλό επισκέπτη πληροφορίες για αυτά μέσω ειδικά σχεδιασμένης ηχητικής «περιήγησης δακτύλου» η οποία είναι προσπελάσιμη μέσω του WiFi του μνημείου.

- Κείμενο σε braille

Πληροφόρηση για το μνημείο παρέχεται και σε Braille, σε περίπτωση που ζητηθεί από τον επισκέπτη (Prospelasis team 2012).

Σήμανση διαδρομής που συνδέει τρία μνημεία με στόχο τη διευκόλυνση του προσανατολισμού και της κινητικότητας ατόμων με νοητικές αναπηρίες

Από τα έξι μνημεία στα οποία υλοποιήθηκαν παρεμβάσεις για τη βελτίωση της πρόσβασης, επιλέχθηκαν τρία ώστε να συνδεθούν με διαδρομή στην οποία δημιουργήθηκε ειδική σήμανση. Η προσπάθεια αξιοποίησε εμπειρία από το Ευρωπαϊκό πρόγραμμα MAPLE το οποίο αφορούσε στη δυνατότητα μετακίνησης ατόμων με νοητικές αναπηρίες. Σε κάθε μνημείο ανατέθηκε ένας χρωματικός κώδικας: κίτρινο στην Αγία Σοφία, μπλε στην Αχειροποίητο και κόκκινο στη Ροτόντα. Πλάκες πεζοδρομίου χρωματίστηκαν με το κατάλληλο χρώμα για κάθε μνημείο, κατευθύνοντας από το ένα μνημείο στο άλλο. Πλησιάζοντας το μνημείο ο επισκέπτης συναντά κάθετη πινακίδα, ύψους περίπου 2μ., η οποία παρέχει πληροφορίες σχετικές με το μνημείο σε τρεις γλώσσες, ένα σχέδιο για τον τρόπο που μπορεί ο επισκέπτης να προσεγγίσει τα άλλα δύο μνημεία, κάτοψη του μνημείου καθώς και πληροφόρηση για τη δυνατότητα πρόσβασης σε αυτό. Στον σχεδιασμό της σήμανσης συμμετείχε ο διεθνής καλλιτέχνης Constantin Xenakis. Κατά μήκος της διαδρομής ο επισκέπτης συναντά κατάλληλα σχεδιασμένες μπάρες στις οποίες μπορεί να ακουμπήσει για να ξεκουραστεί.

Πληροφόρηση σχετικά με την προσβασιμότητα των μνημείων

Τα εμποδιζόμενα άτομα και τα άτομα με αναπηρία ειδικότερα τείνουν να σχεδιάζουν προσεκτικά τις διαδρομές τους και απαιτούν αξιόπιστη πληροφόρηση για την προσβασιμότητα των προορισμών τους. Για το σκοπό αυτό απαιτείται να τους παρέχεται πληροφόρηση για τη δυνατότητα πρόσβασης στο μνημείο ενδιαφέροντος και το επίπεδο προσβασιμότητας σε αυτό. Μέσω του διαδικτύου μπορεί να παρέχεται πληροφόρηση στον επισκέπτη που θα τον βοηθά να αποφασίσει ο ίδιος τη δυνατότητα πρόσβασής του στο μνημείο, ανάλογα με τις ανάγκες του (γεωμετρικά - εργονομικά χαρακτηριστικά, φωτογραφίες κ.λπ.) (RNIB 2003·Weisen 2003).

Συνεργασία μεταξύ των εμπλεκόμενων

Προκειμένου να λειτουργήσει μια προσβάσιμη αλυσίδα μετακίνησης και ένα μνημείο να είναι προσβάσιμο, όλες οι εμπλεκόμενες πλευρές απαιτείται να συνεργαστούν, σύμφωνα με το ρόλο τους. Στους εμπλεκόμενους περιλαμβάνονται οι φορείς τοπικής αυτοδιοίκησης, οι σύλλογοι ατόμων με αναπηρία και εμποδιζόμενων ατόμων, το

προσωπικό των μνημείων, οι υπεύθυνοι φορείς διαχείρισης των μνημείων καθώς και οι εμπλεκόμενοι στην τουριστική βιομηχανία της περιοχής. Όλα τα άτομα που εμπλέκονται στη διαχείριση και την καθημερινή λειτουργία ενός μνημείου (φύλακες, τουριστικοί πράκτορες, επιστημονικό προσωπικό) απαιτείται να ενημερωθούν για τις ανάγκες των επισκεπτών με αναπηρία και των εμποδιζόμενων ατόμων γενικότερα. Πιο συγκεκριμένα: α) Απαιτείται η υιοθέτηση μιας πολιτικής προσβασιμότητας και η ανάθεση αρμοδιοτήτων σε άτομα ανάλογα με τις ικανότητες και την εκπαίδευσή τους. β) Απαιτείται η οργάνωση εκπαιδευτικών δράσεων και για το προσωπικό σε τακτικά διαστήματα ώστε όλοι οι εμπλεκόμενοι φορείς να είναι σε θέση να ακολουθούν τις απαιτήσεις της πολιτικής προσβασιμότητας.

Στα πλαίσια του έργου ΠΡΟΣΠΕΛΑΣΙΣ υπήρχε συνεχής συνεργασία ανάμεσα σε όλους τους εμπλεκόμενους φορείς, περιλαμβανομένων της 9^{ης} Εφορείας Βυζαντινών Αρχαιοτήτων, του Υπουργείου Πολιτισμού, του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, των συλλόγων Ατόμων με Αναπηρία της Κεντρικής Μακεδονίας και των εργαζομένων στην τουριστική βιομηχανία (ξεναγών, κ.λπ.). Στα πλαίσια των παραπάνω οργανώθηκαν 5 εκπαιδευτικές δράσεις, περιλαμβανομένων βιωματικών δράσεων, με σκοπό την εξοικείωση των εμπλεκόμενων με τις έννοιες της αναπηρίας και της προσβασιμότητας.

Συμπεράσματα

Ο οποιοσδήποτε επανασχεδιασμός και σε οποιαδήποτε κλίμακα οφείλει πλέον να έχει μάθει από τα λάθη της ιστορίας προκειμένου να μην τα επαναλάβει. Να προσπαθεί να επέμβει με αρχές ουσιαστικές και ανθρωποκεντρικές στο υπάρχον απόθεμα προκειμένου να το αναδείξει σαν μέσο μετάδοσης πληροφορίας μέσα στο χρόνο, αλλά και να το αξιοποιήσει προς όφελος της κοινωνίας που καλείται να ευαισθητοποιήσει. Η προώθηση της προσβασιμότητας, συμπεριλαμβανομένης της φυσικής πρόσβασης και της αντιληπτικότητας των αρχαιολογικών και μνημειακών χώρων σε άτομα με αναπηρία και εμποδιζόμενα άτομα είναι ιδιαίτερα επιθυμητή για κοινωνικούς, οικονομικούς και πολιτικούς λόγους.

Το γεγονός ότι μεγάλος αριθμός μνημειακών και αρχαιολογικών χώρων βρίσκονται στην Ελλάδα είναι ιδιαίτερα σημαντικό, καθώς αποτελούν μοναδικό χαρακτηριστικό και σημαντικό πόλο έλξης τουριστών και επισκεπτών. Αξίζει να σημειωθεί ότι, προκειμένου η Ευρώπη να διατηρήσει την ηγετική της θέση στον τομέα του τουρισμού, αναγνωρίζεται η ανάγκη εκσυγχρονισμού του προσφερόμενου τουριστικού προϊόντος. Η διαφοροποίηση των τουριστικών προϊόντων και η εκμετάλλευση της κοινής φυσικής, πολιτιστικής και ιστορικής κληρονομιάς αναγνωρίζεται ως πρώτη προτεραιότητα στο κείμενο “Europe, the world’s No 1 tourist destination - a new political framework for

tourism in Europe” που εξέδωσε η Ευρωπαϊκή Επιτροπή το 2010 (European Commission 2010), καθιστώντας ιδιαίτερα σημαντική και την ανάπτυξη του προσβάσιμου τουρισμού.

Η υλοποίηση του έργου ΠΡΟΣΠΕΛΑΣΙΣ έδωσε την ευκαιρία να αναπτυχθεί και να εφαρμοσθεί στην πράξη μια μεθοδολογία παρέμβασης για τη βελτίωση της προσβασιμότητας των μνημείων από εμποδιζόμενα άτομα, να αντιμετωπιστεί το πρόβλημα στο σύνολό του καθώς και να δοθεί έμφαση στην ανάπτυξη αποδεκτών και υψηλής αισθητικής λύσεων με τη συμμετοχή μεγάλων καλλιτεχνών. Οι παρεμβάσεις που έγιναν στα πλαίσια του έργου συνδυάζουν αυτά τα χαρακτηριστικά με την ολοκλήρωση μεγάλης κλίμακας παρεμβάσεων σε μνημεία που συμπεριλαμβάνονται στον κατάλογο μνημείων πολιτιστικής κληρονομιάς της UNESCO. Αξίζει να σημειωθεί ότι η UNESCO δίνει ιδιαίτερη έμφαση στη σχέση ανάμεσα στην πολιτιστική κληρονομιά και την ανάπτυξη μέσω της Διακήρυξης του Μεξικό - Mexico City Declaration on Cultural Policies (UNESCO 1982) και της έκθεσης “Our Creative Diversity” (UNESCO 1996). Ιδιαίτερα η πολιτιστική κληρονομιά θεωρείται σημαντικό όχημα για την ανάπτυξη καθώς συμβάλλει άμεσα στην οικονομική ανάπτυξη και την κοινωνική συνοχή (UNESCO 2010· Van der Auwera & Schramme 2014).

Επίσης, αξίζει να σημειωθεί ότι οι υλοποιηθείσες παρεμβάσεις αποτέλεσαν έναυσμα για περαιτέρω συνεργασία ανάμεσα στους εμπλεκόμενους με στόχο την ολοκλήρωση περαιτέρω δράσεων βελτίωσης της προσβασιμότητας σε μουσεία και μνημειακούς χώρους. Το Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού της Θεσσαλονίκης σε συνεργασία με τον Παράρτημα Κεντρικής Μακεδονίας του Πανελληνίου Συνδέσμου Τυφλών, δημιούργησαν μια απτική περιήγηση σε εκθέματα του μουσείου για επισκέπτες με προβλήματα όρασης, βασιζόμενοι και στις μεθόδους που αναπτύχθηκαν στο πλαίσιο του ΠΡΟΣΠΕΛΑΣΙΣ (Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού 2014).

Τα παραπάνω αναφερθέντα αποτελέσματα της εφαρμογής σε συνδυασμό με αυτά της διεθνούς εμπειρίας, καθώς και η δημιουργία στα πλαίσια του έργου ενός εγχειριδίου παρεμβάσεων βελτίωσης προσβασιμότητας σε μνημεία και αρχαιολογικούς χώρους (Naniopoulos κ.ά. 2011β), καθιστούν το έργο ΠΡΟΣΠΕΛΑΣΙΣ σημείο αναφοράς για αντίστοιχες μελλοντικές παρεμβάσεις.

Βιβλιογραφικές Αναφορές

- Americans with Disabilities Act Accessibility Guidelines (ADAAG) (1992). *Checklist for Buildings and Facilities*. Ανάκτηση 20.10.2008 από: <http://www.access-board.gov/adaag/checklist/a16.html>>
- Department for Transport (2007). *Manual for Streets*. London: DfT.
- Department for Transport (2002). *Inclusive Mobility*. London: DfT.
- English Heritage (2005). *Easy Access to Historic Landscapes*. Swindon: EH.

- English Heritage (2004). *Easy Access to Historic Buildings*. Swindon: EH
- EU Council (2003). *Council Resolution of 6 May 2003 on Accessibility of Cultural Infrastructure and Cultural Activities for People with Disabilities (2003/C 134/05)*. Official Journal of the European Union.
- European Commission (2010). *Europe, the World's No 1 tourist Destination - A New Political Framework for Tourism in Europe*. Brussels: EC.
- EIDD (2004). *Stockholm Declaration*. Stockholm.
- Fertier, A. (2003). EUCREA International: Policy, objectives and programme of action. Στο *Access to Culture and Sports for People with Disabilities*, Conference Proceedings, Thessaloniki, 30.10.-1.11.2003 (σ.70-75). Hellenic Ministry of Culture.
- Karatza, M. (2003). Accessibility of archaeological sites for people with disabilities: Possibilities and application. Στο *Access to Culture and Sports for People with Disabilities*, Conference Proceedings, Thessaloniki, 30.10.-1.11.2003 (σ.148-151). Hellenic Ministry of Culture.
- Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού (2014). *Αγγίξτε και γνωρίστε το Βυζάντιο*. Ηχητική-απτική ξενάγηση για επισκέπτες τυφλούς ή με περιορισμένη όραση. Έντυπο για τον συνοδό. Ανάκτηση 5.7. 2016 από:
http://www.mbp.gr/sites/default/files/Tyfloloi%2016selido%2021x29cm%20GR_VIEW_0.pdf
- Naniopoulos, A. (2001). Accessible and usable for all transport telematic systems. Στο *9th International Conference on Mobility and Transport for Elderly and Disabled People*, Conference Proceedings, Warsaw 2-5.7.2001, TRANSED.
- Naniopoulos A. & Marki E. (2003). Accessibility and comprehensibility of monuments and archaeological sites for people with restricted mobility. A preliminary - investigation for the application of a methodology on sites of the 9th Ephorate of Byzantine Antiquities. Στο *Access to Culture and Sports for People with Disabilities*, Conference Proceedings, Thessaloniki, 30.10.-1.11.2003 (σ. 126-132). Hellenic Ministry of Culture.
- Naniopoulos A., Giannakos C., Xenakis C., Papanikolaou E., Kalliagra S., Sakantamis K., Kourbeti C., Gerasimidis S., Koufaki I., Vavelidou C., Pasia A. & Karagiorgos F. (2011α). *Proposal of Functional Solutions in Final Study Level for Selected Monuments/Spaces*, PROSPELASIS project Deliverable. Thessaloniki: Aristotelean University of Thessaloniki.
- Naniopoulos A., Antonopoulos C., Karadedos G., Polychroniou I., Tsalis P., Genitsaris E., Nalmpantis D. & Palantzas G. (2011β). *Handbook of Basic Principles for the Realization of Accessibility Improvements in Monumental Spaces*, PROSPELASIS project Deliverable. Thessaloniki: Aristotelean University of Thessaloniki.
- Naniopoulos, A., Papanikolaou. E., Kalliagra, S., Tsalis, P., Palantzas, G., Nalmpantis, D., Genitsaris, E., Kyriakopoulos, N. & Tokmakidis .P. (2010α). *Evaluation and*

- Mapping of the Existing Situation in Selected Monuments/Spaces*, PROPELASIS project Deliverable. Thessaloniki: Aristotelean University of Thessaloniki.
- Naniopoulos A., Giannakos C., Xenakis C., Papanikolaou E., Kalliagra S., Kourbeti C., Tselegidis I. & Digbasbani A. (2010B). *Proposal of Functional Alternative Solutions in Pre-study Level for Selected Monuments/Spaces*, PROPELASIS project Deliverable. Thessaloniki: Aristotelean University of Thessaloniki.
- Naniopoulos A., Tsalis, P., Lazaridou, P., Kyriakopoulos, N. & Sakantamis, K. (2009α). *Determination of Population Groups and Description of a Task Model*, PROPELASIS project Deliverable. Thessaloniki: Aristotelean University of Thessaloniki.
- Naniopoulos, A. Tsalis, P., Gerasimidis, S. & Kyriakopoulos, N. (2009B). *D2: Methodology for the Examination of the Existing Situation*. PROPELASIS project Deliverable. Thessaloniki: Aristotelean University of Thessaloniki.
- National Disability Authority of Ireland (NDA) (2011). *Code of Practice on Accessible Heritage Sites*. Dublin: NDA.
- Νόμος 4067/2012. *Νέος Οικοδομικός Κανονισμός*. ΦΕΚ 79/Α/9-4-2012.
- PROPELASIS Team (2012). *D7: Interventions Realized in Selected Monuments*, PROPELASIS project Deliverable. Thessaloniki: Aristotelean University of Thessaloniki.
- Rowe, G. & Wright, G. (1999). "The Delphi technique as a forecasting tool: Issues and analysis", *International Journal of Forecasting*, 15, 353-375.
- Royal National Institute for the Blind (2003). *The Talking Images Guide*. London: RNIB.
- Royal National Institute for the Blind (1995). *Building Sight*. London: JMU.
- Transport Systems Research Group Aristotelean University of Thessaloniki (2005). *Checklist for the Evaluation of Municipal Buildings*, "Euvatos Polis" Project deliverable. Thessaloniki: Aristotelean University of Thessaloniki.
- Tsalis P. & Naniopoulos A. (2008). *Needs of People with Disabilities in Tourist Activities*, MEDRA Project deliverable. Toroslar: Toroslar Municipality.
- UNESCO (2010). *The Power of Culture for Development CLT/2010/WS/14*. Paris: UNESCO.
- UNESCO (1996). *Report of the World Commission on Culture and Development "Our Creative Diversity"*. Paris: UNESCO.
- UNESCO (1982). *Mexico City Declaration on Cultural Policies*. Στο *World Conference on Cultural Policies*. 26.7 - 6.8.1982, Mexico City.
- United Nations (1993). *United Nations General Assembly Rules on the Equalization of Opportunities for Persons with Disabilities Resolution 48/96*. UNESCO.
- Van der Auwera S. & Schramme, A. (2014). "Cultural heritage policies as a tool for development: Discourse or harmony", *ENCATC Journal of Cultural and Policy*, 4 (1), 4-8.

Weisen M. (2003). Online access to cultural and educational resources for disabled people: A European challenge. Στο *Access to culture and sports for people with disabilities*, Conference Proceedings, Thessaloniki, 30.10.-1.11.2003 (σ. 86-92). Hellenic Ministry of Culture.

Υ.Πε.Χω.Δ.Ε. (2003). *Σχεδιάζοντας για όλους*. Αθήνα: ΥΠΕΧΩΔΕ.

Σημειώσεις

¹ “Telematic standards and coordination of ATT systems in relation to elderly and disabled travellers” (TELSCAN), (Transport sector, Telematics Applications Programme).

² “Telematic Applications for the Integration of Drivers with Special Needs” (TELAID), (DRIVE II programme).

